Η θεολογική και αισθητική αξία του Ακαθίστου Ύμνου (Λάμπρος Σκόντζος, θεολόγος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 7 Απριλίου, 2022

Η ορθόδοξη υμνολογία αποτελεί ένα κορυφαίο κεφάλαιο στον παγκόσμιο πολιτισμό. Είναι η αδιάκοπη συνέχεια της ανεπανάληπτης αρχαιοελληνικής ποίησης, καθότι, όπως έχουμε τονίσει επανειλημμένα, ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός διασώθηκε και αναπτύχθηκε μέσα στο Χριστιανισμό. Η ορθόδοξη εκκλησιαστική ποίηση, ως ύψιστη καλλιτεχνική έκφραση, κατέστη τα τελευταία χρόνια αντικείμενο μελέτης και θαυμασμού πολλών ξένων ετεροδόξων μελετητών.

Ένα από τα σπουδαιότερα δείγματα της εκκλησιαστικής μας ποίησης είναι και ο λαοφιλής **Ακάθιστος Ύμνος**, ο οποίος ψάλλεται όπως είναι γνωστό, τμηματικά, κάθε Παρασκευή βράδυ στις τέσσερις πρώτες εβδομάδες της Μ. Τεσσαρακοστής και ολόκληρος το βράδυ της Παρασκευής της Ε΄ εβδομάδος των Νηστειών. Η αγάπη δε του πιστού λαού για την ακολουθία των Χαιρετισμών και του Ακαθίστου Ύμνου είναι τόσο μεγάλη ώστε κατακλύζει ασφυκτικά τους ναούς αυτές τις ημέρες.

Ο Ακάθιστος Ύμνος ανήκει στην υμνολογική κατηγορία των κοντακίων, των υπέροχων εκείνων ύμνων που μεσουράνησαν από τον ΣΤ΄ έως τον Η΄ αιώνα στο Βυζάντιο. Ο ύμνος αυτός, όπως και όλα τα κοντάκια με τη σταθερή μορφή, αποτελείται από το προοίμιο, το οποίο είναι ένα τροπάριο εισαγωγικό και περιληπτικό του όλου ύμνου, το γνωστό μας «*Τη υπερμάχω…*» και ακολουθούν 24 στροφές (οι οίκοι), έχοντας ακροστιχίδα τα γράμματα της αλφαβήτου και ακροτελεύτιο, οι μεν δώδεκα περιττοί οίκοι το «*Χαίρε νύμφη ανύμφευτε*» και οι υπόλοιποι δώδεκα ζυγοί το «*αλληλούια*». Οι στίχοι των οίκων είναι αντίστοιχα ισοσύλλαβοι και ομότονοι έτσι ώστε η ισοσυλλαβία και η ομοτονία των αντιστοίχων στίχων των οίκων να δημιουργεί αξιόλογη ρυθμική τάξη.

Ο ποιητής του θαυμαστού αυτού ποιήματος μας είναι άγνωστος, καθώς και ο χρόνος σύνθεσής του. Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε. Κάποιοι δέχονται ως ποιητή τον Ρωμανό τον Μελωδό ($6^{ος}$ αιώνας), άλλοι τον πατριάρχη Σέργιο ($7^{ος}$ αιώνας), άλλοι τον Γεώργιο Πισίδη ($7^{ος}$ αιώνας), κάποιοι άλλοι τον πατριάρχη Γερμανό Α΄ ($8^{ος}$ αιώνας), τον ιερό Φώτιο ($9^{ος}$ αιώνας), την Κασσιανή ($9^{ος}$ αιώνας) κ.α.

Πρόβλημα επίσης είναι και η αφορμή σύνθεσης του Ακαθίστου Ύμνου. Οι ερευνητές παίρνοντας αφορμή από το υπέροχο προοίμιο «*Τη υπερμάχω στρατηγώ…*» και

εστιάζοντας στην φράση «*Ως λυτρωθείσα των δεινών ευχαριστήρια αναγράφω σοι η πόλις σου Θεοτόκε*» επιχειρούν να προσδιορίσουν το πολεμικό γεγονός από το οποίο σώθηκε η Κωνσταντινούπολη, χάρη στην θαυματουργική επέμβαση της Θεομήτορος. Έτσι κάποιοι μιλούν για την στάση του νίκα (534), άλλοι για την επιδρομή των Αβάρων επί Μαυρικίου και επί Ηρακλείου (626), ή των Αράβων επί Κωνσταντίνου Δ΄του Πωγωνάτου (7^{ος} αιώνας) και την εποχή του Λέοντος Γ΄του Ισαύρου (8^{ος} αιώνας). Οι πιο πολλοί συγκλίνουν στην άποψη ότι ο Ακάθιστος Ύμνος συντέθηκε γύρω στον 6^{ο} αιώνα ανεξάρτητα από κάποιο ιστορικό γεγονός με μοναδικό σκοπό να εξυμνηθεί το ιερό πρόσωπο της Θεοτόκου και κατά κύριο λόγο ο Ευαγγελισμός Της.

Την άποψη αυτή ενισχύει το γεγονός ότι το αρχικό προοίμιο του ύμνου ήταν άλλο, το «*Το μυστικώς προσταχθέν λαβών εν γνώσει…*», το οποίο έχει σχέση με το περιεχόμενο της εορτής του Ευαγγελισμού. Είναι όμως πολύ πιθανό, όπως βεβαιώνει και η παράδοση, το έτος 626, επί Ηρακλείου, χάρη στη θαυματουργική επέμβαση της Θεοτόκου για τη σωτηρία της Βασιλεύουσας από τους Αβάρους, να συντέθηκε άλλο επίκαιρο προοίμιο, το «*Τη υπερμάχω στρατηγώ τα νικητήρια…*» από τον πατριάρχη Σέργιο, για να ταιριάζει στην περίσταση. Ο προϋπάρχων θαυμαστός ύμνος μαζί με το νέο προοίμιο, το οποίο επεκράτησε τελικά, ψάλθηκε από τον ευσεβή λαό της Πόλης ως ευχαριστήρια ολονύκτια ωδή στην Υπέρμαχο Στρατηγό. Ονομάστηκε δε Ακάθιστος, διότι, σε ένδειξη σεβασμού, κλήρος και λαός, έψαλλαν όρθιοι τον επινίκιο αυτόν ύμνο στη Θεοτόκο.

Ανεξάρτητα από τα προβλήματα αυτά, η καλλιέπεια του Ακαθίστου Ύμνου είναι πραγματικά θαυμαστή. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι είναι η σπουδαιότερη υμνολογική σύνθεση της Εκκλησίας μας και ένα κορυφαίο ποίημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Πραγματικά, τα εκφραστικά και αισθητικά στοιχεία του είναι πάμπολλα. Εξαιρετική εντύπωση προκαλούν οι παρομοιώσεις, οι ζωηρές εικόνες από την καθημερινή ζωή, το φυτικό και ζωικό βασίλειο, οι αντιθέσεις, τα αφηρημένα ουσιαστικά, τα οποία έπλεξε αριστοτεχνικά ο ποιητής σε κάθε στίχο.

Ως περιεχόμενο του ύμνου περιλαμβάνεται ο Ευαγγελισμός, η επίσκεψη της Θεοτόκου στην Ελισάβετ, οι αμφιβολίες του μνήστορος Ιωσήφ, η προσκύνηση του Θείου Βρέφους από τους Μάγους της Ανατολής, η Υπαπαντή, η φυγή στην Αίγυπτο, το όλο μυστήριο της σαρκώσεως του Θεού Λόγου και η εν Αυτώ σωτηρία του ανθρωπίνου γένους. Μέσα από τη θαυμάσια ποιητική πλοκή προβάλλει το ιερότατο πρόσωπο της Θεομήτορος ως η αγνότερη, καθαρότερη και αγιότερη ανθρώπινη ύπαρξη, ο Οποία αξιώθηκε να γίνει το τίμιο και καθαρό δοχείο της θεότητας. Αξιώθηκε Αυτή να γίνει η καθέδρα του Βασιλέως και η νοητή κλίμαξ, η οποία ένωσε τη γη με τον ουρανό, τον άνθρωπο με το Θεό. Εξαίρεται επίσης με έμφαση η συμβολή της Θεοτόκου στο έργο της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους, η οποία χαρακτηρίζεται ως αναντικατάστατη.

Ο υπέροχος αυτός ύμνος, με την ανεπανάληπτη ποιητική του αξία, ενέπνευσε κατά καιρούς πληθώρα καλλιτεχνών. Μεγάλοι ζωγράφοι ιστόρισαν με το χρωστήρα τους ατόφιες σκηνές του Ακαθίστου Ύμνου. Μεγάλοι ποιητές χρησιμοποίησαν αυτολεξεί φράσεις του θεσπεσίου ύμνου και δανείστηκαν από αυτόν καλλολογικά στοιχεία (Παλαμάς, Σικελιανός, Ελύτης). Σπουδαίοι ρήτορες δεν παραλείπουν να χρησιμοποιούν φραστικά σχήματα του Ακαθίστου Ύμνου στους λόγους τους. Επίσης η επίδραση του θαυμαστού ύμνου στον απλό λαό υπήρξε τεράστια. Δεν είναι λίγες οι φράσεις που χρησιμοποιούνται με σημασία στον καθημερινό λόγο, παρμένες από το θεσπέσιο λειμωνάριο αυτού του ποιήματος, π.χ. «*χαίρε βάθος δυσθεώρητον*».

Οι ακολουθίες των Χαιρετισμών και του Ακαθίστου γίνονται ευκαιρία για τους πιστούς να κατακλείσουν τους ναούς. Σπεύδουν να ακούσουν τον υπέροχο ύμνο και να σιγοψάλλουν το «*Χαίρε Νύμφη ανύμφευτε*» στην Μεγάλη Μητέρα του κόσμου, το καταφύγιο κάθε πονεμένης ψυχής. Υπάρχουν πιστοί που έχουν αποστηθίσει ολόκληρο τον Ακάθιστο Ύμνο, τον οποίο ψάλλουν στην καθημερινή τους προσευχή, ως βάλσαμο ουράνιο και ύψιστη πνευματική τέρψη για τις ψυχές τους. Διότι**μέσα από τους μελιστάλακτους στίχους του προβάλλει η γλυκιά μορφή της Παναγίας μας ως το αρχέτυπο της πραγματικής μητρικής αγάπης, της απύθμενης ευσπλαχνίας, της αείσκεπης προστασίας, της ταχείας βοηθείας.** Γι' αυτό το υπέροχο αυτό ποίημα είναι τόσο αγαπητό στο ορθόδοξο πλήρωμα!

ΜΑΡΤΙΟΣ 2001